

КРИЗОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ АСИМЕТРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

М. М. Розумний

Безпековий імператив сьогодні особливо на-полегливо змушує дослідників у сфері між-народної політики шукати причини та пе-редумови конфліктності й нестабільності в сучасному світі. Значна залежність систем безпеки від випадкових чи суб'єктивних чин-ників, зростання ролі медійних технологій, що дозволяють моментально «сконструювати» кризу фактично в будь-якій точці планети, вразливість інфраструктури та масової свідомості щодо актів терору – усе це спонукає до уважного вивчення кожного спалаху насиль-ства, а разом з тим до визначення параметрів найбільш збалансованої моделі міжнародних відносин та пов'язаних із нею принципів і норм міжнародної політики. На жаль, клю-човим чинником у побудові цієї моделі зали-шається чинник сили.

Базова модель структури міжнародних відно-син, що спирається на критерій впливовості того чи іншого суб'єкта, була запропонована в межах проекту *геополітики*. Сучасні адеп-ти цього дослідницького напрямку відійшли від первісних концептів Х. Макіндера, К. Хаусхо-фера та ін., однак продовжують оперувати по-няттями «геополітичні інтереси», «стратегії» та розглядають світову політику як сферу проти-стоянь суб'єктів різного рівня організованості та впливовості.

Повоєнна ситуація й холодна війна між ко-муністичними режимами та об'єднаним За-ходом спонукала аналітиків ввести в обіг

категорію *«біполярність»*, що характери-зувала характер відносин між двома вели-кими групами країн, що протистояли одна одній на міжнародній арені й мали внутрішню організацію ієрархічного типу. «Полюсами» такої геополітичної конструкції були СРСР і США. Після розпаду комуністичної системи набули поширення похідні від «біполярності» аналітичні кон-цепти «монопо-лярності» та «ба-гатополярності».

К л а с и ч н и й *світ-систем-ний аналіз*, за-початкований І. Валерстай-ном, виходить із цілісності світового еконо-мічного простору, що зумовлює і структуру політичних (соціокультурних, інформаційних) відносин у світі, і ієрархію суб'єктів світового устрою та характер відносин між ними.

Сучасний *структуралізм* також розглядає сукупність відносин між суб'єктами міжнарод-ної політики як цілісну систему, але фокусує увагу на статусі й функціональних можли-востях окремої країни чи союзу. При цьому зазвичай виділяють основні типи суб'єктів міжнародної політики – наддержави, середні держави, малі держави й мікродержави.

Розумний Максим Миколайович – доктор політичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу розвитку політичної системи Національного інституту стратегічних досліджень

Дещо абстрагується від загальносистемних чинників міжнародних відносин *інтеракціоністська методологія*, представники якої більш детально досліджують характер відносин (найчастіше – двосторонніх) між конкретними державами.

Суттєвим доповненням до існуючої методології аналізу міжнародних відносин стало запровадження в обіг поняття *failed state*¹. З одного боку, воно відображає реальну динамічність міжнародного політичного середовища, в якому зазнають суттєвих змін не лише характер відносин між суб'єктами міжнародної політики, а й склад цих суб'єктів.

Саме ця динамічність і неоднорівність відносин між суб'єктами міжнародної політики спонукає нас шукати більш складні та комплексні інтерпретаційні схеми для тлумачення явищ і процесів, що відбуваються в наші дні на світовій арені.

Одне з таких припущень полягає в наявності більшої кількості закономірностей і моделей взаємодії, ніж ті, що впливають із традиційних поділів країн на центр і периферію, наддержави й мікродержави та навіть виходять за межі розгорнутої метафори «шахової дошки» З. Бжезінського.

Зокрема, привертають увагу так звані *асиметричні відносини*, дослідженню яких свого часу, зокрема, присвятив свою працю колектив вітчизняних авторів під керівництвом Г. М. Перепелиці (2005).

Асиметричними визначено відносини між державами, «які посідають різні рівні в ієрархії міжнародних відносин». При цьому зазначається, що поширення симетричних чи асиметричних відносин у міжнародній системі залежить від того, яка модель світу нині функціонує – «біполярний світ переважно мірою формує симетричні відносини, для однополярного світу властиві асиметричні відносини, а для багатополарного світу – симетрично-асиметричні відносини»².

Саме в контексті проблематики асиметричних відносин, на нашу думку, необхідно розглядати специфічний конфлікт між Україною та Росією, що став одним із серйозних викликів

¹ «Держава, яка не відбулася» (англ. *Failed state*) – термін, який вживають стосовно держави, що не спроможна підтримувати своє існування як життєздатна політична та економічна одиниця й стає некерованою та недостатньо легітимною в очах міжнародного співтовариства.

² *Асиметрія міжнародних відносин* / За ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Вид. дім «Стилос», 2005. – С. 25.

не лише європейській безпеці, а й стабільності системи міжнародних відносин загалом.

Можна зробити припущення й стосовно того, що виявлені в цьому конфлікті закономірності та причинно-наслідкові зв'язки будуть продуктивними для вивчення інших специфічних конфліктів сучасності, які виходять за межі традиційного розуміння причин конфліктів, як наслідку територіальних претензій, національного іредентизму чи ідеологічної/конфесійної несумісності. Йдеться, наприклад, про феномен «Ісламської держави», боснійську проблему та низку заморожених конфліктів на території колишнього СРСР.

Наша базова гіпотеза полягає в тому, що в структурі сучасних міжнародних відносин можна виділити певні *відносно стійкі конструкції ієрархічних залежностей та вертикально-горизонтальних протистоянь*, які, з одного боку, виконують у світ-системі роль *балансів та інструментів саморегулювання*, а з іншого – є для цієї системи *джерелом динаміки та різноманітних загроз*.

Обставини виникнення російсько-українського конфлікту й характер його перебігу дозволяють вибудувати модель відносин, якими цей конфлікт був зумовлений. Зазначена модель є, з одного боку, ієрархічною, оскільки до неї входять різнорівневі суб'єкти, але разом з тим вона має ознаки реверсивної залежності вищих щаблів ієрархії від нижчих, а також структурного ізоморфізму, що дозволяє розглядати кожний суб'єкт як такий, що містить ознаки суб'єкта вищого рівня й редує ці самі ознаки на суб'єкт нижчого рівня. Таким чином, виникають модульні конструкції, подібні до народної іграшки, відомої нам як російська «матрьошка» (хоча її прототип має китайське походження). Для зручності надалі називатимемо цей тип відносин *реплікантною асиметрією*.

У нашому випадку станом на кінець 2013 р. ця модель відносин існувала між такими суб'єктами світ-системи: об'єднаний Захід, реваншистська Росія, «самостійницька» Україна та сепаратистський Крим.

Наголошуємо на предикатах «об'єднаний», «реваншистська», «самостійницька» та «сепаратистський» не випадково, оскільки саме ці визначення надають суб'єктам асиметричного зв'язку тих характеристик, які конституують відповідний тип відносин, хоча при цьому й ставлять його під загрозу. Адже роз'єднаний Захід, Росія, позбавлена імперських амбіцій, Україна, згодна на напівколоніальний статус, і Крим, що втратив автономістські прагнення

у складі України, утворили б іншу конструкцію, в якій, очевидно, з часом не знайшлося б місця для одного чи кількох з названих суб'єктів як акторів політики.

Реплікантна асиметрія існує як реальна залежність суб'єктів один від одного та як потенційна конфліктність їх взаємного статусу. Від класичної колоніальної залежності вона відрізняється багаторівневим характером і наявністю і прямого, і зворотного, а також «перехресного» зв'язку, що виникає між суб'єктами різних рівнів «через голову» найближчого домінуса.

Цей вид асиметрії містить водночас і певну симетрію – *симетрію відносин, а не суб'єктів*. До Великого Заходу як цивілізації, що сформувалася на основі європейських уявлень і форм суспільної організації, значною мірою належить Росія. Проте РФ не лише містить у своїй колективній свідомості та організації суспільного життя елементи європейськості, а й у певному сенсі протистоїть Заходу, є для нього своїм-іншим. Ця єдність, що містить і певний антагонізм, є моделлю відносин, яка легко накладається також на відносини між Росією та Україною, а також на відносини України й Криму (станом на кінець 2013 р.).

При цьому такі відносини утворюють складну цілість, оскільки охоплюють також специфічні відносини Заходу й України, спрямовані на послаблення впливу Росії на Україну, аналогічні відносини Росії та Криму, спрямовані вже проти українського домінування на Кримському півострові. До речі, цей ланцюг відносин за принципом «свій-інший» надалі реплікується на відносини офіційного Сімферополя та кримськотатарської громади, а далі – на відносини Меджлісу й опозиційних до нього структур проросійської орієнтації (зокрема, представлені в інспірованому Москвою рухові «К'ирим»).

Витоки цього складного позиціонування суб'єктів світ-системи лежать в історичних, культурних, світоглядних, інституційних вимірах. Їх детальне дослідження становило б значний інтерес для багатьох наук. Але в контексті проблем міжнародної політики варто акцентувати увагу на принциповій зумовленості цієї конструкції сучасним устроєм світ-системи. Адже йдеться, наголосимо на цьому ще раз, не про просту ієрархію (своєрідний ступінчастий васалітет), а про принципово нову, динамічну, але достатньо стійку конструкцію міжнародного політичного простору, що відображає його певною мірою приховані механізми формування й самовідтворення.

Інакшість і залежність – це та характеристика відносин, що формує в суб'єкта нижчого

рівня постійне (чи періодичне) прагнення змінити статус-кво, розірвати неприродне партнерство, утворити, зрештою із суб'єктом ще вищого (через один) рівня більш природний союз. Коли така мотивація стимулюється певними загрозами, то виникають сильні й досить несподівані реакції: ототожнення всього західного з пугалом «фашизму» в головах російського обивателя, готовність учасників протестів у Києві гинути за «євроінтеграцію», прагнення пенсіонерів Криму «померти в Росії», синьожовті прапори в руках кримськотатарських активістів, що так само пов'язано зі значним ризиком в умовах російського Криму.

Оперування категоріями життя і смерті підкреслює екзистенційний характер таких мотивацій, їх зв'язок із базовими структурами ідентичності та інстинктом колективного самозбереження. Отже, йдеться не про вигадані сутності чи ситуативні категорії самовизначення, а про серйозний внутрішній конфлікт, що має масштабні соціальні наслідки в разі його «детонування». Прикладів цього в останні десятиріччя було чимало: трагедії Баку й Нагірного Карабаху, Абхазії та Боснії, сектору Газа й територій, підконтрольних Боко Харам.

Отже, *яким чином складається «матрьошка» реплікаційної асиметрії та яка загальна логіка її самовідтворення?*

Об'єктивний бік справи полягає в тому, що сучасний устрій світ-системи є багаторівневим. Він містить кілька рівнів самоорганізації, поміж яких для нас важливими є *наднаціональний, національний і субнаціональний*.

Природа суб'єктів наднаціонального рівня порізному тлумачиться в межах панівних у сучасній політичній науці підходів: геополітики, теорії цивілізації, глобалізації, лібералізму (теорії демократичного транзиту). Залежно від методологічної та ідеологічної основи наднаціональні спільності тлумачаться як такі, що засновані на спільних геополітичних інтересах, культурно-історичній спорідненості або цінностях (у т.ч. цінностях свободи, демократії й вільного ринку).

У багатьох випадках чинники, які визнаються в межах різних підходів визначальними, діють суголосно з іншими, які цей підхід схильний ігнорувати. Так, союз морських держав (за класичним геополітичним критерієм) збігається в загальних рисах із співдружністю колишніх британських колоній, а отже, зі специфічною англосаксонською ідентичністю, її протестантською світоглядною основою, а також із поширенням стійких форм ліберальної демократії в сучасному світі. Те

саме можна сказати про єдність російсько-імперського простору з його культурно-історичними та конфесійними детермінантами й етатистськими¹ цінностями втягнутих у цей простір народів.

Можна виділяти також іспаномовний католицький світ авторитарних режимів Латинської Америки (разом із Філіппінами), орієнтованих на цінності колективізму (патріархального, націоналістичного чи соціалістичного), арабський світ, що виник на середньовічній основі Халіфату, конфуціанський Схід, що внаслідок ментальних та демографічних особливостей став одним із лідерів глобальної економіки. Зрештою, й сам Європейський Союз значною мірою спирається на архетипічну основу Римської імперії та її основних ідей – ідеї права, ідеї громадянства – та похідних феноменів суспільної свідомості й організації, що виростили на фундаменті римського централізму (національного партикуляризму, християнського місіонерства тощо).

Разом з тим ущільнення політичного та ідейного простору сучасного світу, що відбулося у ХХ ст., призвело до порушення цілісності наднаціональних спільнот і появи нових залежностей і зв'язків, сформованих під дією нових чинників. Це могла бути ідеологічна спорідненість чи ситуативний союз проти спільного противника (США та Ізраїль, СРСР і Куба), а міг суттєву роль відіграти й персональний чинник (Японія та Перу). Особливий інтерес становить у цьому контексті конфігурація союзницьких відносин періодів Першої та Другої світових воєн. Наприклад, союз Німеччини, Італії та Японії ґрунтувався на зрозумілих військово-стратегічних та ідеологічних чинниках, однак у ньому можна побачити вже певні ознаки наднаціональної спільноти нового, постколоніального зразка, реалізовані в післявоєнний період у феноменах антагоністичних блоків на чолі із США та СРСР.

Можна звернути увагу й на певні суперечності, в які нові наднаціональні утворення вступили з більш традиційними лініями розподілу. Так, наприклад, Болгарія з другої половини ХІХ ст. сприймалася Росією як ідеальний союзник – «братерська» православна країна з кириличним письмом і схожою мовою, яка перебуває на стратегічно важливому напрямку експансії (традиційна мета Росії – взяття під контроль протоки Босфор-Дарданелли). Але в обох світових війнах ХХ ст. Болгарія виступала як союзник Німеччини.

¹ Тобто цінностями, що ґрунтуються на необхідності активного втручання держави в економічне й політичне життя суспільства.

Уже у післявоєнний період США вдалося об'єднати в одному військово-політичному блоці НАТО традиційних антагоністів Туреччину та Грецію (хоча це й не запобігло Кіпрській кризі 1964–1974 років).

Очевидно, що саме поява цих *«перехресних» союзів і недетермінованих зв'язків на наднаціональному рівні* призвела до ускладнення світ-системної організації та, зокрема, до формування явища реплікантної асиметрії.

Іншим вагомим чинником її утвердження як форми відносин між суб'єктами світ-системи є *актуалізація субнаціонального рівня самовизначення таких суб'єктів*. Однією з передумов емансипації суб'єктів субнаціонального рівня стала лібералізація норм міжнародної політики, а саме утвердження в них принципів захисту прав людини та права на самовизначення етнічних, релігійних, регіональних, культурних спільнот.

Другою передумовою став *конфлікт між спільнотами наднаціонального та національного рівня*, в якому суб'єкти субнаціонального рівня були покликані виступити додатковим інструментом тиску на національний суверенітет. У результаті під дією таких трендів, як гасло «Європа регіонів», концепція мультикультуралізму, імператив політкоректності, уніфікація національних ідентифікаційних просторів були зупинені та почали розмиватися, що й призвело до формування субнаціонального рівня самоорганізації та ідентифікації в сучасному світі.

І якщо в країнах ліберальної демократії цей процес поки що відбувається в інерційному режимі (якщо не враховувати антимігрантські та антиісламістські інциденти в країнах ЄС і референдуми щодо незалежності Шотландії та Каталонії), то в багатьох інших точках планети субнаціональні спільноти, об'єднані на територіальній чи конфесійній основі, поведуться значно агресивніше.

Феномен «російської весни», з яким зіштовхнулася Україна у 2014 р., є саме таким прикладом переходу субнаціональної ідентичності з мирного латентного стану в модус руйнівної агресії. На цьому прикладі можна також простежити рушійні сили й механізми реалізації подібного сценарію.

Загалом логіка виникнення кризи в системі відносин, побудованій за принципом реплікантної асиметрії, охоплює низку *мотиваційних чинників та етапів розгортання конфлікту*.

На прикладі Криму, а згодом і Донбасу виразно видно, що регіональна ідентичність детонує під дією зовнішніх чинників. Вертикальні відносини (центр-регіон, метрополія-колонія) можуть досить довго перебувати у стані латентного напруження, але якщо вже вони були стабілізовані на певних засадах співжиття, то переходять у стадію відкритого конфлікту тільки в умовах якоїсь екстраординарної ситуації. Приклади тут маємо і з давньої, і з нещодавньої історії. «Весна народів» в імперії Габсбургів була лише складовою частиною соціально-політичних змін, пов'язаних з емансипацією цілих класів та впливових соціальних груп. Російську революцію 1917 р., що призвела до появи незалежних держав, складно уявити без поразок на фронті та інституційної кризи монархії. Чеченський рух за незалежність мав своєю передумовою не лише прецедент розпаду СРСР, а й факт депортації чеченського народу.

Зовнішній чинник у відносинах реплікантної асиметрії – це майже завжди **конфлікт суб'єктів вищого рівня**, який проектується на поведінку суб'єкта нижчого рівня. Можна сперечатися про те, що стало початком нового витка протистояння Росії із Заходом – реваншистський поворот у політиці керівництва РФ періоду 2002–2003 рр. чи кольорові революції в Грузії, Киргизстані та Україні. Але офіційно війна була оголошена Мюнхенською промовою В. Путіна 2007 р. І те, що колізії підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС 2013 р. були детерміновані логікою відновлення реалій холодної війни, було природним, але не для всіх очевидним фактом.

Цікаво, що українська політична еліта й більшість українських громадян майже до самого початку кризи не усвідомлювали масштабу та гостроти протистояння. Керівництво країни практично до кінця листопада 2013 р. продовжувало торги за умови економічної інтеграції та надання кредиту від ЄС, а позитивне ставлення українців до Росії та росіян демонстрували всі соціологічні опитування¹.

Тим часом у самих росіян спостерігається погіршення ставлення до українців саме в контексті зростання ворожості до Заходу. Суспільна свідомість Росії увійшла в стан конфлікту раніше, ніж ситуація в Україні увійшла в критичну фазу. Російська інформаційно-пропагандистська машина не лише підготувала свою внутрішню аудиторію до

апокаліптичного сценарію в Україні, а й виступила донором насильства (а можливо, і прямим його замовником) стосовно власне українського суспільства.

Проекція російського сприйняття дійсності в категоріях жорсткого протиставлення «свій-чужий», «наші-фашисти», «поразка-перемога» на внутрішньополітичний конфлікт в Україні дозволила вирвати цю країну з мирного існування та світоглядної інерції, що тривала до того протягом усіх 22 років незалежності. І лише на цьому етапі джерело агресії було нарешті ідентифіковано колективною свідомістю, що й сформувало потужний антиросійський тренд в українському суспільстві.

Реакція відторгнення формувалася в процесі розгортання самого конфлікту. І якщо наприкінці 2013 р. поняття європейського вибору стояло для більшості українців у контексті завдань модернізації (і не суперечило підтриманню статусу-кво у відносинах із Росією), то вже за рік воно стало синонімом війни за незалежність – війни проти Росії.

Ця війна стала новою реальністю для adeptів Росії в Криму й Севастополі. Як свідчать соціологічні дослідження попереднього періоду, кількість принципівих противників перебування півострова у складі України була в передкризовий період досить незначною і складала 4–5 %². Утім автономістські настрої та відчуття спорідненості з Росією тут завжди були досить сильними. Тому коли Росія та Україна перебували у стані миру, Крим задовольняв статус-кво, але з початком відкритого конфлікту ідентичність проросійської частини його населення почала стрімко еволюціонувати в напрямі несумісності з визнанням української юрисдикції. Принаймні такий механізм передбачався технологією анексії Криму, реалізованою керівництвом РФ у березні 2014 р.

Нова політична суб'єктність Криму та його включення в логіку війни на боці Росії пробудили різку реакцію кримських татар. Національна громада репатріантів на цей час була уже достатньо адаптована до системи стримувань і противаг, яка сформувалася між Києвом, Сімферополем та Москвою. Конфлікт із проросійськи орієнтованими жителями Криму увійшов у латентну фазу і не мав тенденції до зростання. Але порушення статусу-кво моментально змінило мирний характер кримськотатарської присутності на півострові.

¹ Ставлення українців до Росії краще, ніж росіян до України – соціологи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/04/1/6986902/>

² Ставлення українців до територіального устрою країни та статусу Крима [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14083/>

Вилучення України із системи реплікантної асиметрії залишив цю групу наодинці з проросійською громадою Криму і власне РФ як спадкоємницею репресивної політики СРСР та колишньої Російської імперії. Кримськотатарський елемент мобілізувався і продемонстрував ту саму реакцію відторгнення, яка перед тим спостерігалася у відносинах Росія–Захід, Україна–Росія, Крим–Україна.

Цікава закономірність простежується в еволюції найбільш показового в цій історії донецького сепаратизму. Існування самого явища донецького сепаратизму не фіксує ані політична історія незалежної України, ані вітчизняна соціологія аж до початку 2014 р. Щоправда протягом 2012–2014 рр. кількість прихильників відокремлення Донбасу від України (аналогічно й Галичини) зросла з 2 % до 8 %¹, що свідчить не про появу окремого «народу Донбасу», а про зростання політичної поляризації всередині українського суспільства та зменшення поля компромісу в умовах правління В. Януковича.

Донецький і луганський сепаратизми виникають організовано, за сценарієм, апробованим ще у 2004 р. проросійськими політиками на т.зв. з'їзді депутатів у Сєверодонецьку. Цей сепаратизм був ні чим іншим, як формою політичного шантажу в умовах потенційної втрати цієї групою влади в Києві. Але цього разу сепаратистський сценарій був підготовлений та зрежисований російською пропагандистською машиною, а представники режиму Януковича виконали в його реалізації підпорядковану роль.

Утворення псевдореспублік відбувалося на хвилі максимального емоційного збудження та відверто панічних настроїв населення, що оцінювало політичні події в Києві через призму російських телеканалів у контексті згадуваних вище смислових конструкцій «наші-фашисти» та «перемога-поразка». Вагому роль у постанові сепаратистських проектів відіграв приклад Криму, який досить легко був анексований Росією. Тож проголошення «незалежності» політичними противниками нової влади у Києві сприймалося як тимчасовий, значною мірою імітаційний акт.

За цих умов організація «ДНР», що виникла за кілька років до конфлікту як маргінальна група з кількох осіб і не мала жодного політичного представництва чи суспільної підтримки, раптом приймається як базовий політичний

проект і починає формувати логіку поведінки та мислення значної частини місцевої еліти й народних мас. Організація «ЛНР» узагалі не існувало до 2014 р., а явища луганського сепаратизму соціологія ніколи не фіксувала навіть у розмірах статистичної похибки.

Отже, Донбас ніколи не був частиною системи реплікантної асиметрії, пов'язаної з відносинами Заходу, Росії та України, але **він фактично став її елементом і замінив у цій якості Крим**. З появою цього елемента ця система знов отримала шанс відновити свою стабільність і перевести конфлікт зі стадії загострення в стадію ремісії.

За таких умов Крим, можливо, стане елементом іншої системи реплікантної асиметрії, що пов'яже в один вузол інтереси Росії, Туреччини і, скажімо, Китаю. Крім того, його поява як одного із суб'єктів Російської Федерації спричинить потенційні зрушення у відносинах Москви й Казані, Москви та Грозного.

Що стосується України, то нинішня ситуація довкола нашої країни свідчить про тенденцію до відновлення балансу інтересів між Заходом і Росією на основі їх компромісу з українського питання (ключем до розв'язання якого є статус Донбасу). Можливо, цей баланс буде відновлено після зміни керівництва РФ.

Чи існували потенційні сценарії «випадіння» України з «матрьошки», тобто її повного виходу із зони впливу Росії? Так, вони існували, але тільки в тому разі, якби Захід узяв на себе всю відповідальність за Україну – так само, як це зробила Росія у випадку «вилучення» з України Криму. Тоді ми, можливо, побачили б нову систему реплікантної асиметрії, в якій з Україною були б пов'язані США, ЄС і, напевно, якесь автономне утворення на заході нашої країни. Натомість для Росії, ймовірно, були б актуалізовані асиметричні відносини, з одного боку, з Китаєм, з іншого – з Казахстаном, а також з російськомовною автономією Північного Казахстану.

Можна дійти перших висновків стосовно **закономірностей виникнення та еволюції явища реплікантної асиметрії**.

У сучасному світі зв'язок між т.зв. центром і периферією стає дедалі більш багатоканальним і багатовимірним, уся система еволюціонує до стану динамічного балансу, підтримання якого забезпечується дедалі більшою кількістю акторів та зростаючим розмаїттям способів їхньої взаємодії. Поміж цих способів реплікантна асиметрія є одним із найбільш дивних та універсальних.

¹ Ставлення українців до територіального устрою країни та статусу Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14083/>

Нинішній стан світ-системи продукує реплікантні асиметричні зв'язки як засіб її збалансування та підтримання в стані динамічної рівноваги. Ці відносини є напруженими й містять значний кризовий потенціал, однак при цьому є достатньо стійкими, оскільки функціонують на основі балансу інтересів і загроз для всіх учасників такого зв'язку.

Зростання напруження чи розрив однієї з ланок реплікантної асиметрії автоматично провокує кризу в усіх інших ланках. При цьому криза, що виникає на нижчих рівнях взаємодії (субнаціональному та національному), зазвичай легко знімається з політичного порядку денного акторами вищого рівня, якщо розрив відносин не входить до їх поточних намірів (як приклад – розв'язання кримської кризи 1995 р.). Натомість нижчі рівні фактично не мають альтернативи, щоб протистояти кризовому сценарію, якщо відповідний розрив намітився на вищих рівнях.

Криза в системі відносин за принципом реплікантної асиметрії може розвиватися за трьома сценаріями: а) повернення до

статусу-кво; б) випадіння однієї з ланок реплікантної асиметрії; в) розпад усієї системи відносин.

Сценарії розташовані за ступенем імовірності. Більшість криз закінчуються саме відновленням статусу-кво (приклад – українсько-російські відносини періоду 2005-2013 рр.). У разі якщо один з елементів системи «випадає», то його місце посідає інший елемент, який досі не мав відповідної суб'єктності або мав відмінне позиціонування (приклади – Донбас замість Криму, Гагаузія замість Придністров'я). Приклади повного розпаду ланцюжка реплікантної асиметрії трапляються в сучасному світі досить рідко й бувають пов'язані з наслідками масштабних конфліктів або інших цивілізаційних змін (наприклад, Центральна Європа післявоєнного періоду, постколоніальна Західна Африка тощо).

Явище реплікантної асиметрії необхідно вивчати в контексті безпекових студій як один із ключових чинників стабільності міжнародної системи. Значний інтерес цей феномен становить також у контексті вивчення світ-системних зв'язків і динамічних чинників глобальної політики.